

H. TE MERWE

DE DUIVELSGRACHT

Een Arkelse sage

Dicht bij de wallen van „Van Arkels oude veste” stond in ver verleden dagen de machtige burcht. Hoog hief ze haar muren en torens, trots en uitdagend. Was ze niet onneembaar door haar sterkte en indrukwekkend door haar pracht?

Van de torenspitsen woei de banier met het wapen der Arkels: de rode, gekanteelde baren op het zilveren veld, gekroond door twee blanke zwanevleugels als helmteken. Over de diepe slotgracht voerde de zware valbrug, die in tijd van nood met zware ijzeren kettingen kon worden opgehaald. En dicht onder het gewelf van de donkere burchtpoort die toegang gaf tot het binnenplein, dreigden de forse spijlen van de stevige hamei, het valhek, dat — mocht een onverwachte vijand verrassend plotseling tot de kasteel-ingang zijn doorgedrongen — snel kon worden neergelaten, om de toegang tot het slot te versperren.

Maar de hamei zou wel niet nodig wezen, zou wel nooit nodig wezen, want de wapenturen van de burcht hielden goede wacht en op de eerste nadering eens vijands in de verte langs de landweg of aan boord van oorlogskoggen over de brede rivier, zouden de eiken, met ijzer beslagen poortdeuren door hen worden gesloten...

Doch er dreigde geen krijg: Arkel lag met niemand in vete, en de burgers zijner goede stad Gorinchem zouden het ook niet wagen, tegen hun heer in verzet te komen. Zouden dat ook niet willen. Want hun heer was een goéd heer: onder zijn bestuur leefden en werkten en handelden zij in vrede en veiligheid en welvaart...

De heer van Arkel — gerust op de gezondheid zijner onderdanen — was, maanden geleden reeds, met een talrijk gevolg van edelen en dienstlieden, weggetrokken naar het Oosten, om onder de heerban des keizers strijd te voeren tegen de heidense Pruisen en Lithauers, ginds ver in de landen aan de Oostzee. Hij had zijn vrouwe achtergelaten: vrouwe Mabelia, de dochter van de heer van Voorne. De trötse dochter van de heer van Voorne. Want zo heus en zo mild als heer Jan was, zo hooghartig en zo hebzuchtig was zijn gemalin. Prachtlievend als weinigen, waren haar begeerten voor zichzelf veel en weelderig; onmedogend als geen ander, wees zij telkens en telkens af de vermoede, de zwervende, de arme, die aan de burchtpoort om een rustplaats, een onderdak, een bete broods biddende verscheen...

De meest stuurse onder haar dienaren had zij aangewezen om de wacht in de portierskluis te betrekken — en wetend de bedoelingen zijner meesters, delend haar afkeer van mededeelzaamheid verjoeg hij met harde woorden, met grievende hoon, met smartende stokslagen ieder, die smekend waagde, de poort te naderen. De mare van der vrouwe gierige hardvochtigheid had zich binnen de stede,

had zich in wijde omtrek verspreid, en het getal dergenen, die op hulp hopen de weg naar het hoge huis gingen was zienderogen geslonken...

Doch de mare van de pracht der adellijke woning, van de rijkdom der welgeboren vrouwe was wijder verbreid — was verbreid tot in de landen van Gelder en Brabant, tot langs de oevers van de roemrijke Rijn, tot in de streken waarheen ridder en pelgrim togen ten strijd tegen de Saracenen en ter bezoek aan de heilige plaatsen...

Over land en water, over stad en rivier was de vroege winteravond gedaald. Somber en koud. Want de wind had zware, grauwe wolken aangevoerd, die de Decemberhemel hadden bedekt, zodat geen enkele ster twinkelde en geen manestraal de nacht zilver maakte. In de namiddag was de sneeuw begonnen te vallen, onophoudelijk, in een dichte dans van wervelende vlokken. Ze had wegen en akkers, daken en torens bedekt; ze verdofte de klop van paardehoeven en smoorde het geluid van mensenstappen...

Maar uit de vensters van de burcht straalde licht!

Het was féést in de ruime ridderzaal. Kaarsen brandden in de luchters; fakkels vlamden in de muurringen. Hun licht legde glansen op de kostbare wandtapijten; riep glimmeringen te voorschijn op de naastig gewreven meubels; verdiepte en verlevendigde de tinten en kleuren van de kostbare kleding der trotse vrouwe en harer verkoren gasten. Het wierp dansende schaduwen tegen de wanden en liet een geheimzinnige schemer in de verre zaalhoeken.

Het was feest in de ruime ridderzaal: het feest van Christus' geboorte werd gevierd. Maar niet met harten vol geloof en aanbidding, die ter wille van Christus' liefde Hem wilden dienen en de naasten wilden beminnen; niet met harten, die ter wille van het goddelijk mededogen bereid waren de nooddriftige en noodlijdende bij te staan en te helpen in zijn schrijnende armoe en bittere nood: doch met harten, die slechts eigen begeerten kenden, die slechts vervuld waren met het verlangen, eigen wensen bevredigd te zien...

Niet aan de arm geworden Heiland dachten de feestvierenden en aan liefde om Zijntwil — doch slechts aan eigen heerlijkheid en rijkdom, aan eigen genieting en vreugd...

Machtig en majesteitelijk meende zich de vrouwe, te midden harer genodigde gasten aan de rijkbeladen dis in de pronkvolle zaal. Luid klonk het gelach en spottend de scherts...

Daar opende zich de deur der zaal: op de drempel stond een dienstmaagd. Achter haar een gebogen gestalte, gehuld in het wijde gewaad van de pelgrim, aan de versleten hoed de St. Jacobsschelp, aan de gordel een houten nap.

Verwonderd, verbaasd, vertoornd zag de vrouwe naar wie zo ongevraagd binnendrongen in haar festijn. Hoe waagde het een lage maerte¹⁾, een nedere pelgrim...?

De dienstmaagd sprak: „De portier was met de dienstluiiden in de coocke²⁾, vrouwe — hij meende, dat op zo donkere avond als deze wel géén aan de poort zich meer melden zou... Toen hoorde ik ge-roep — toen ging ik zien. Een pelgrim bad om onderdak in de gure nacht... Ik waagde niet te weigeren op deze heilige avond.”

„Je waagde niet te weigeren, vileyne deern,” kreet de vrouwe hoog en schrill, „terwijl je wéét...”

Ze kon niet uitspreken — de pelgrim trad een stap naar voren. „Ter liefde des Heilands, Wiens graf ik bezocht, Wiens geboorte gij hier herdenkt: geef mij van uw overvloed. Laat mij, bid ik u, mijn honger stillen en doe mij een slaapplaats wijzen, edele vrouwe.”

Långs de smekende héén blikte de vrouwe: hooghartig-vertoornd, hardvochtig-afwijzend. Daar zag ze in de deuropening haar stuurse portier, die — haastig, om zijn plichtsverzuim te herstellen — de stenen trap was opgesneld om, als het kon, de ongewenste smekeling te beletten, vóór zijn vrouwe te treden.

Tot hem richtte de vrouwe haar woord — de smekende verachtte zij te zeer om die te antwoorden op zijn bede.

„Jaag die bedelaar van hier, die dorperlijke indringer,” beval ze koud en hard.

De poortwachter naderde de pelgrim, greep hem bij de schouder. Met een korte beweging bevrijdde de bedevaartganger zich van de nijpende hand.

„Ter liefde van Christus, vrouwe,” herhaalde hij zijn aandrang. Zij lachte — een spottende lach.

„Blijf uit liefde tot Hem àrm als gij zijt!” hoorde zij. Haar bijtende woorden deden, wie ze hoorden huiveren... Een rilling ging door de gestalte van de smekeling; een pijnlijke trek vloog over zijn ge-laat. Maar hij herstelde, hij bedwong zich. Hij greep de nap, die aan zijn gordel hing, hield ze vragend haar vóór.

„Vul mij deze met een dronk, méér hoop ik niet,” verzocht hij. „Een weinig melk slechts.”

Hij wachtte haar antwoord, de ogen op haar ge-laat gevestigd. Geen spoor van medegevoel ont-waarde hij daar — het kleurde rood van boosheid.

„Melk!” kreet ze fel. „Melk? Die heb ik nodig om de keien van het slotplein te doen kuisen³⁾ — die is mij tè nuttig om ze te verspillen aan een arm-zalige als gij!”

Even viel een angstwekkende stilte; dan zagen de mannen en vrouwen, die het feest van de meesteres der burcht mede vierden, hoe de pelgrim zich rechtte.

„Armzalig zijt gij, die een bede-om-Gods-wil weigert; die de hongerige láát hongeren en de dorstigen láát dorsten; die de vermoeide verjaagt uit onbarmhartige zelf-zucht. Vergáán zal uw pralende rijkdom; vergáán uw sterke, weelderige burcht. Omdat gij de liefde niet kent en de mede-deelzaamheid niet beoefent, die Christus beveelt.”

Hij wendde zich om en schreed ter zale uit. Zijn stappen verklonken op de treden der trap... Na hem gingen de maerte en de poortwachter...

En het feest werd voortgezet...

Totdat...

Middernacht was het nu. En nog brandden de kaarsen en nog vlamden de fakkels. Wéér klonk luid de lach en spottend de scherts. De lasterlijke scherts...

Dan plotseling doofden de lichten, dreunde gekraak van eiken gebinten en gedonder van vallende steenbrokken... Scheu-rend gilden mensenstemmen in dichte dui-ternis...

Toen de morgen aanbrak — een stille, blanke morgen na de onstuimige, grauwe nacht — was de machtige burcht niet meer. Spoorloos was ze verzonken in de diepten, de zwarte diepten van de peilloze kolk, die sedertdien de eeuwen door hui-verend de „Duivelsgracht” genoemd wordt...

heer dat ik u ontmoeten mocht

*Heer, dat ik U ontmoeten mocht,
Waar bitterschrijnend mensenleed
Door brandverwoeste steden schreed;
Uw liefde daar de zielen zocht.*

*Heer, dat eerst daar waar elk verwachten
Van eigen kunnen, eigen kracht,
Verzonk in donker, dui'tre nacht,
Uw handen ons de vrede brachten.*

*Want alleen daar waar smart begint
Te schrijven 't eenzaam mensenhart,
Daar staat Gijzelf en draagt de smart;
Uw liefde alles overwint.*

W. H. VAN HERK

¹⁾ dienstmaagd ²⁾ keuken. ³⁾ schrobben.